

שביתת רופאים לאור ההלכה

הרב משה הלוי שטינברג

שינו במשנה נדרים (פ"ד מ"ה): „המודר הנאה מחבירו ונכנס לבקרו, עומד אבל לא יושב, ומרפאהו רפואת נפש אבל לא רפואת ממונו". וכתב הרמב"ם (בפירוש המשניות, שם): „ורפואת נפשו הוא שירפא גופו, ורפואת ממונו שירפא בהמתו ... ואין זה אסור לחולה עצמו לפי שהוא מצוה, ר"ל חיוב הרופא מן התורה לרפאות חולי ישראל, וזה נכלל בפ"י מ"ש הפסוק (דברים כב, ב) והשבות לו — לרפאות את גופו, שהוא כשרואה אותו מסור ויכל להצילו או בגופו או בממונו או בחמתו". (המקור לדברים אלו בב"ק, פא, ב, וסנהדרין עג, א, וראה הגהות מהר"ץ חיות לב"ק, שם). וכן פסק להלכה ביד החזקה (נדרים ו, ח): „ומותר לו לרפאותו בידו — שזו מצוה היא".

ובעקבותיו של הרמב"ם קבע הטור (יו"ד, ריש סי' של"ו): „ומצוה היא ובכלל פקוח נפש הוא, והורזו הרי זה משובח, ואם מונע עצמו הרי זה שופך דמים, ואפילו יש לו מי שירפאנו, שלא מן הכל אדם זוכה להתרפאות". וכתב שם הב"י בשם הרמב"ן: „מסתברא הא דאמרינן התורה נתנה רשות לרופא לרפאות, האי רשות דמצוה היא לרפא ובכלל פקוח נפש הוא, ושמע מינה כל רופא שיודע בחכמה ובמלאכה זו חייב הוא לרפאות, ואם מונע עצמו הרי זה שופך דמים". וכך גם פסק השולחן ערוך (יו"ד, של"ו, א), שמצוה היא ובכלל פקוח נפש הוא. והט"ז (שם, סק"א) מוסיף וכותב: „והוא יתברך הסכים על זה ונתן הרפואה ע"י טבע הרפואות וזהו נתינת רשות של הקב"ה, וכיון שכבר בא האדם לידי כך יש חיוב על הרופא לעשות רפואתו".

הואיל, אפוא, ומצווה היא, ואפילו חובה על הרופא לרפאות את חולי ישראל, פסק בשו"ת שבות יעקב (ח"א, סי' פו, וראה בפ"ת ריש סי' שפ), שאם אירע לרופא מקרה אבלות, מותר לו לצאת מן הבית וללכת אל החולה, אפילו כאשר ישנו רופא אחר, כי לאו מכל אדם זוכה לרפואה, ואפשר שאפילו שכר מותר לו לקחת, משום דאסיא דמגן במגן — מגן שויא.

לאור האמור לעיל, שיש חובה על הרופא לרפא חולי ישראל, אין הדעת נותנת שרופא יוכל מטעמים כספיים לשבות, ולא להגיש עזרה רפואית ולהתחמק מהמצוה הזאת שהיא דאורייתא, ולא להציל בני אדם הזקוקים לעזרתו.

הן אמת, שבפירוש המשניות מדגיש הרמב"ם „כשרואה אותו מסוכן ויכל להצילו", משמע דדוקא לחולה שיש בו סכנה הוא חייב לרפאותו ולהצילו, אבל לא בסתם חולה שאין בו סכנה. אכן ביד החזקה אין הרמב"ם מזכיר כלל שהוא מסוכן, אלא בכל חולה מותר למודר הנאה לרפאותו מפני שזו מצוה. וכבר ידוע שהרבה פעמים ישנן סתירות בין היד החזקה לפירוש המשניות, וקובע הדבר להלכה כפי הנפסק ביד החזקה. אם כן הוא הדין בניידון דידן, בודאי חזר בו ממה שכתב בפירוש המשניות.

והנה הסיבה העיקרית לשביתת הרופאים היא כספית, כגון העלאת משכורת והטבות אחרות, ונשאלת השאלה המוסרית וההלכתית האם שיפור מצבו הפיננסי של הרופא יכול להיות נימוק סביר ומספיק לשביתת רופאים, הגורמת להזנחה והפקרה של חי אדם? ואפילו אם לא מדובר בחולים שיש בהם סכנה, הרי כל מחלה שלא מטפלים בה ולא מרפאים אותה בעודה באיבה, עלולה להתפתח למחלה מסוכנת, ולהיות על כל פנים בגדר של ספק פקוח נפש. יתר על כן, גם אם הרופא רק מקל על סבל ויסוריו של חולה — האם זו מילתא זוטרתא? והנה הש"ך (חו"מ, של"ג, סקכ"ו) כתב, שמלמד החוזר בו נחשב לפסידא דלא הדר, ובודאי שרופא השובת ואינו מגיש תרופה ועזרה לחולה הוא בגדר של פסידא דלא הדר.

נוסף לכל זה שביתת הרופאים נוגדת גם את מוסר הרופאים, כפי שנקבע בשבועתו של אמטוס לזויטנוס (ראה ספר אסיא, עמ' 249): „לא השתוקקתי לפרס על עבודתי הרפואית וטיפלתי ברבים בלי לקבל פרס". ואותם רופאים, אשר רק בצע כסף נגד עיניהם ואינם מרפאים עניים שאינם יכולים לשלם להם, עליהם נאמר במס' סופרים (פט"ז, ה"י) — לפי הסברו של החיד"א בכסא רחמים — טוב שברופאים לגיהנום, משום שלפעמים הורג נפש ואינו מרפא את העני ולכן הוא בן גיהנום. ואף שבגמ' יומא (לח, א) ובמיוחד מהירושלמי יומא (פ"ג ה"ט) משמע שבית גרמו ובית אבטינס שבתו, כי שלחו אחריהם ולא באו עד שכפלו להם שכרם, אבל שאני שביתת הרופאים הפוגעת בבריאות העם והגובלת עם פקוח נפש — שבמקרים כאלו אין היתר להשתמש בנשק כזה. על הרופא מוטל חוב ורובצת עליו המצוה מן התורה לרפאות את החולים ולמלא את תפקידו בנאמנות ובאחריות יתירה, ויחד עם זאת — דרישה לגיטימית מצדו לדרוש שכר, כדי שיוכל בהרחבת הדעת להתמסר לעבודתו המקצועית ולהשתלם במדע הרפואי (בענין שכר הרופא — עי' שו"ע, יו"ד, של"ה, ב—ג; שו"ת בנימינ זאב, כרך ב', סי' רפ).

ואף שההלכה קובעת שיש לשלם לרופא אחרי הטיפול כל הסכום שהיחנה, אבל בכל זאת אין לרופא לדרוש סכומים מוגזמים ובלתי-סבירים, כמו שמצינו אצל דיינים גזרות, שהיו נוטלים שכרם תשעים ותשעה מנה מתרומת הלשכה, לא רצו — מוסיפים להם, אטו ברשיעי עסקינן (כתובות קה, א), ופירש"י שנוטלין שכר לדון יותר מכדי חייהן. אלמא אם דורשים שכר יותר מכדי חייהם — נקראים רשעים. ומאידך גיסא על המעבידים של הרופאים לסגל לעצמם מה שנאמר שם אצל דיינים גזרות — לא ספקו לחצונות, אעפ"י שלא רצו מוסיפין להם. במלים אחרות, אם הרופאים לא יגזימו בדרישותיהם מצד אחד, והמעבידים ידעו ויבינו שיש להוסיף להם, מצד שני, אז לא יבוא הדבר למצב של הפקרת חיי האדם ללא טיפול רפואי.

ב פ י כ ו ם :

הן מצד ההלכה והן מבחינה מוסרית אין מקום להתיר לרופאים לשבות. ראשית עליהם למלא את תפקידם שהטילה עליהם התורה, ובד בבד לדרוש את דרישותיהם הכספיות המרוסנות והצודקות, אבל אין הדרישה הכספית יכולה לשמש כעילה לשביתה ולגרום עי"ז לסבל, ולפעמים אפילו לאסון מיתה.